

Adalékok Hermány nembeli Lampert országbírói működéséhez

KÁROLY RÓBERT URALMÁNAK első évtizede királyi hatalmának elismertetésével telt el. 1309 folyamán végre sikerült Gentilis pápai legátus hathatós segítségével a tartományurakat Anjou Károly mellé állítani, így 1310 augusztusában immár harmadszorra, de végre a Kán Lászlótól visszaszerzett Szent Koronával is megkoronáztathatta magát, ezzel formálisan is legalizálva megszerzett hatalmát.¹

A király szándéka az volt, hogy az évtizedes zűrzavart szilárd rend váltsa fel, ezt kormányalakításának ténye is mutatja. Míg 1310 előtt Csák Máté, Aba Amadé, Borsa Kopasz és Ákos István is nádornak címezte magát, és saját területükön gyakorolták is e jogkört, addig az országbírói és egyéb méltóságok nem voltak betöltve. A harmadik koronázást követő időkben azonban egy széles kormányzó garnitúra tagjai bukkannak fel a forrásokban.²

A tartományurak és a király közötti egyezség azonban rövid ideig tartott. Már 1311 folyamán Csák Máté pusztítva Buda kapujáig jutott előre, és ezzel utat nyitott Károly Róbert uralkodásának második szakaszához, amely 1311-től 1323-ig tartott, és a tartományurak elleni háborúk jegyében telt.³ I. Károly 1311-től adathozható első országbírója, Csák nembeli János is nemsokára,

¹ KRISTÓ GYULA–BARTA JÁNOS–GERGELY JENŐ: Magyarország története. Előidőktől 2000-ig. Budapest 2002. (a továbbiakban: KRISTÓ, 2002.) 117–119. (A vonatkozó rész Kristó Gyula munkája).

² Borsa Kopasz maradt az egyedüli nádor, Kán László erdélyi vajdaságát megtarthatta, az elhunyt Kőszegi Henrik helyén Babonics István lett az új szlavón bán. Csák Mátét a tárnokmesteri méltósággal próbálta a király maga mellé állítani. Csák fia János országbíró, Kőszegi János lovászmester, Rátót Domokos királynéi tárnokmester, Borsa Kopasz veje, Mojs fia Mojs pedig pohárnokmester az 1310-es évek elején. ENGEL PÁL: Az ország újraegyesítése. I. Károly küzdelmei az oligarchák ellen (1310–1323). Századok 122. (1988) 94–95.

³ KRISTÓ, 2002. 119.; KRISTÓ GYULA: I. Károly király harcai a tartományurak ellen (1310–1323). Századok 137. (2003) 300–301.

1315-re bizonyosan nagyhatalmú rokonának, Máténak pártjára állt át, s ez kényszeríthette az uralkodót arra, hogy amint arra egy 1313 szeptember 29-én Budán kiállított, *intitulatio*jában Lampert mester királyi országbíró és csánádi ispánt megnevező oklevél mutatja,⁴ Csák nembeli János mellett (helyett?) egy új országbíró nevezzen ki.⁵

Az új országbíró, Hermány nembeli Lampert 1324-ben bekövetkezett haláláig viselte megszakítás nélkül a *iudex curie domini regis*, vagyis az országbíró tisztjét. Egy olyan időszakban állt egy békebeli állapotokat feltételező hivatal élén, mikor az esetleges ellentéteket éppen nem a szóbeli meggyőzés, hanem a kard révén oldották meg. A királynak egy-egy oligarcha ellen többször is hadba kellett vonulnia.

Éppen Lampert országbíró tisztségviselésének első éveiben, a legsúlyosabb harcok kezdetén, 1315-ben I. Károly a királyi székhelyet a kevésbé biztonságos Budáról a nehezen megközelíthető Temesvárra helyezte át. Erdélyben azonban kiújultak a zavargások, északkelet Magyarország a Borsák és az Amadé fiak, a Dunántúl és a Felvidék északnyugati része pedig a Kőszegiek és Csák Máté révén okozott gondot az uralkodónak, egészen utóbbinak az 1321. év folyamán bekövetkezett haláláig. A konszolidáció kezdetét az Adriai-tenger-melléki Šubićok, illetve a szlavóniai Babonícok 1322–1323 folya-

⁴ Anjoukori Okmánytár. Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis. I–VII. Szerk.: Nagy Imre–Nagy Gyula. Budapest 1878–1920. (a továbbiakban: AO.) I. 325.; Anjou-kori Oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia. III–VIII. Szerk.: Blazovich László, Géczy Lajos, Kristó Gyula. Budapest–Szeged 1990–2000. (a továbbiakban: Anjou-oklt.) III. 610. sz.

⁵ A kérdőjel az ügyben azért indokolt, mivel Csák nembeli János a következő év folyamán is adott még ki oklevelet, így Engel Pál és Bertényi Iván eltérő álláspontra jutott az említett oklevél kérdésében. Engel szerint a dátumsorban elírás történt, így az oklevél 1314-es keltezésű, Bertényi Iván pedig úgy érvel, hogy egy rövid ideig két országbírója volt a királynak. Jelen dolgozatnak nem célja a kérdésben állást foglalni, az azonban bizonyos, hogy Csák János elpártolása mind a letételre, mind az esetleges kivárára indokot adhat, hiszen a „pálfordulások” nem voltak szokatlanok a zűrzavaros korszakban, a tűrés és megbocsátás keresztényi erényeit is gyakrabban kellett a század első két évtizedében uralma fenntartása érdekében Károly Róbertnek gyakorolnia, mint a későbbi konszolidációs években. KRISTÓ GYULA: I. Károly főúri elűje (1301–1309). Századok 133. (1999) (a továbbiakban: KRISTÓ, 1999.) 51–52.; KRISTÓ GYULA: I. Károly (Károly Róbert). In: Magyarország egyes házi királyai (1301–1526). Szerk.: Kristó Gyula. Szeged 2003. 36.; TÓTH ILDIKÓ: Károly Róbert első országbírója. (Adalékok Csák János országbírói működéséhez). In: Tanulmányok a középkori magyar történelemről. Szerk.: Homonnai Sarolta–Piti Ferenc–Tóth Ildikó. Szeged 1999. (a továbbiakban: TÓTH, 1999.) 6. lábjegyzet.

mán történt leverése jelentette. Ekkor költözött át a királyi székhely is Temesvárról Visegrádra.⁶

Az állandó harcok, a stabilitás hiánya tehát Hermány nembeli Lampert szinte egész tisztségviselési ideje alatt jellemezte az országot. Jelen dolgozat nem vállalkozik Lampert országbíró működésének teljes bemutatására, annál is inkább, hiszen Bertényi Iván alapvető kutatásokat végzett e témában,⁷ csupán abból a szempontból kívánja vizsgálni működését, hogy milyen tulajdonságokkal megáldott ember állt élete válságos időszakában I. Károly mellett, illetve hogyan működött a háborús viszonyok közepette a béke, vagyis a bírói ítékezés fóruma. Valóban az ország bírója volt-e ilyen helyzetben az országbíró, vagy inkább „csak” a *iudex curie domini regis*, a Csák János működése alatt megkezdődött pozitív változások milyen irányban módosultak – ha módosultak – Károly Róbert második országbírójának hivatali idejében?

A kérdések felvetését indokolja, hogy elődjével szemben Hermány nembeli Lampert országbírói tisztségviselése idejére vonatkozóan ránk maradt okleveles adatok száma ugrásszerűen megnő. Míg elődje hivatalviselési idejéből csupán tíz irat maradt fenn, addig Lampert országbírónak 161 okleveléről van tudomásunk.⁸ A konkrét személyükre vonatkozó adatok száma ezzel éppen fordítottan arányos.

Lampert elődje az első olyan országbíró, akinek politikai szerepléséről bővebb adataink vannak, kalandos életpályát futott be. Az először Vencel párthíveként feltűnő Csák nembeli Csák fia János 1307-ben részt vett Werner fia László oldalán Buda Károly Róbert kezére juttatásában, majd a király mellett eltöltött fél tucat év után, mikor érdemei jutalmaként az országbíró címet is elnyerte, egy hirtelen váltással távoli rokona, a leghatalmasabb oligarcha, trencsényi Csák Máté oldalára állt, és mellette haláláig kitartott, magára vonva ezzel a király haragját.⁹

⁶ KRISTÓ, 2002. 120–121.

⁷ BERTÉNYI IVÁN: Az országbírói intézmény története a XIV. században. Budapest 1976. (a továbbiakban: BERTÉNYI, 1976.) 64–67.

⁸ Csák János tíz okleveléből hat eredetiben, három átiratban, egy pedig említésben maradt fenn, ezzel szemben Lampert országbíró 161 okleveléből 68 eredeti, 13 átirat, 22 tartalmi átirat, 56 említés, továbbá egy-egy oklevél regisztrumban, illetve kiadásban maradt az utókorra.

⁹ TÓTH, 1999. 143.

Ezzel szemben Hermány nembeli Lampert egy igazi „szürke eminenciás” képét mutatja a ránk maradt források alapján, egy valódi hivatalnokot, aki feladatát mindig hűséggel és pontosan ellátta, néha talán túlbuzgóan is. Országbíróként és csanádi ispánként jelenik meg először a forrásokban az 1310-es évek közepén, majd országbírói méltósága mellett 1321-től, Csák Máté halála után nyitrai ispán és tapolcsányi várnagy, 1323-tól zalai ispán.¹⁰ Temes megyei birtokos, aki ha kell birtokokat cserél 1319 folyamán Temes megyében a királlyal,¹¹ vagy birtokba iktatásnál helyettesíti uralkodóját 1323-ban Csák Máté egykori területén, Nyitra megyében.¹² Többször is elkíséri Károlyt hadjáratai során,¹³ sőt halála is ekkor következik be, az 1324. évi erdélyi hadiesemények közben. Mint Piti Ferenc tanulmányában kimutatta, július első napjaiban (4–5. körül) a Küküllő folyó mellett betegágyban éri el a végzet, még utolsó erejével azonban végakaratot tud tenni az örökösök vigasza nélkül távozó férfi.¹⁴

¹⁰ ENGEL PÁL: Magyarország világi archontológiája 1301–1457. I–II. Budapest 1996. 6.

¹¹ Dl. 91 197.; Anjou-oklt. V. 479. sz.

¹² A király 1323. május 8-án kelt oklevelében felajánlásként, hogy elsőszülött fia betegségéből meggyógyuljon hú nemeseinek egykori birtokait visszaadta, nevezetesen Tamás fia Tamásnak és Kornél fiainak a Vág folyó melletti Barnóc birtokot. Haus-, Hof- und Staatsarchiv. Wien. (a továbbiakban: HHSStA.) Erdődy család levéltára. Oklevelek 68.; Anjou-oklt. VII. 175., illetve 360. sz.

¹³ Erről tanúskodik az 1316. június 21-én a Tolna megyei Tamásivár mellett keltezett oklevele (HHSStA. Erdődy család levéltára. D. 52. A. (6. 3. 9.), Anjou-oklt. IV. 295. sz.). 1317. október 25-i oklevélben (Dl. 50 657, Anjou-oklt. IV. 608. sz.) a Komárom vára elleni ostrom idején a király közvetlen környezetében találjuk, 1318. augusztus 6-án Győrben keltez oklevelet (Georgius Fejér: Codex diplomaticus Hungarie ecclesiasticus ac civilis. I–XI. Budae 1829–1844. (a továbbiakban: Fejér) VIII/7. 124., Anjou-oklt. V. 231. sz.), illetve 1318. november 29-én a Somogy megyei Szentlőrincen. A zichi és vásónkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára. Codex diplomaticus senioris comitum Zichy de Zich et Vásónkeő. I–XII. Szerk.: Nagy Imre, Nagy Iván, Vég helyi Dezső. Pest-Budapest 1871–1931. (a továbbiakban Zichy) I. 161., Anjou-oklt. V. 319. sz.) A II. Uroš István szerb király elleni hadjárat idején születtek az 1319. augusztus 8-án Péterváradon (Zichy I. 169–170., Anjou-oklt. V. 559. sz.), illetve az 1318. augusztus 19-én Szávaszentdemeteren (Fejér VIII/5. 110–111., Anjou-oklt. V. 563. sz.), továbbá az 1318. szeptember 22-én Heeng-en (Dl. 91 190, Anjou-oklt. V. 591. sz.) keltezett iratok, az 1322–23-as horvátországi hadjárat során pedig az 1322. október 2-án Zágrábban (AO. II. 50–51., Anjou-oklt. VI. 788. sz.), illetve 1323 első hónapjaiban Körösön (Dl. 101 660, Anjou-oklt. VII. 31. sz.) keltezett oklevelet.

¹⁴ PITI FERENC: Okleveles adatok az 1324. évi országbíróváltáshoz. Fons 4. (1997/2) 248–249.; AO. II. 147–148.; Anjou-oklt. VIII. 347. sz.

A korszakra oly jellemző nyílt erőszak szinte teljesen hiányzik életéből. Halkan jött és csöndesen távozott, a halálát először említő 1324. július 8-án kelt oklevélben szinte tetten érhető Becsei Imre szervienseinek felháborodása a budafelhévízi konvent előtt amiatt, hogy az országbíró halála okán perüket nem tudták megtartani, bár ők a kijelölt időpontban pontosan megjelentek.¹⁵ Tehát első és utolsó megjelenésében is országbíró volt, aki munkáját közmegebecsülésnek örvendővé végezte, s az általa kiadott, bár mások ügyében szóló oklevelek talán többet árulnak el személyes érdemeiről, mint bármi más „izgalmasnak” minősített tényanyag.

A király választása nem érdemtelen emberre esett, Lampert azoknak a király céljaira igen alkalmas embereknek sorát nyitja meg az országbírói méltóságban, akik – mint utódai, Köcski Sándor és Nagymartoni Pál – nagy szervezőképességről tettek tanúbizonyságot. Oklevelei rendkívül szerteágazó, sokoldalú bírói tevékenységről tanúskodnak. Hiteles helyekhez intézett, idézést elrendelő, a peres fél meg nem jelenése miatt kiállított iudiciális, bírságfizetést nyugtató, halasztó, birtokbaiktatást elrendelő, valamint ítéletleveleket egyaránt ismerünk tőle. Ítéletlevelei vitás birtokügyben, illetve hatalmaskodásokban hozott végső döntéseket tartalmaznak, de bizonyítást odaítélő, valamint a bizonyítás módját megállapító ítéletei is maradtak ránk.¹⁶

Országbírói működéséről fennmaradt oklevelei számát és tartalmát figyelve két korszakot különíthetünk el. A kezdeti évek kevés számú fennmaradt oklevelei után az 1319-es év fordulópont, ettől kezdődően a megmaradt iratok száma többszörösére nő.¹⁷ Ezzel együtt az oklevelek tartalmilag is változáson esnek át. Míg tisztségviselése első feléből jobbra bírság- és perhalasztó,¹⁸ bírságoló¹⁹ és a felek meg nem jelenését igazoló²⁰ oklevelek ma-

¹⁵ Dl. 86 965, Anjou-oklt. VIII. 341. sz.

¹⁶ BERTÉNYI, 1976. 64–65.

¹⁷ 1313-ból kettő, 1315-ből négy, 1316-ból újra csak kettő, 1317-ből nyolc, 1318-ból kilenc oklevél hagyományozódott az utókorra, ezzel szemben 1319-ből huszonhat, 1320-ból tizennyolc, 1321-ből huszonhét, 1322-ből huszonkettő, 1323-ból harminc, az 1324-es évből pedig július elején bekövetkezett haláláig tizenhárom okirat maradt ránk.

¹⁸ Az 1318-as évből több halasztás is maradt fenn, így március 29. (Zichy I. 159., Anjou-oklt. V. 90. sz.) július 14. (HHStA. Erdődy család levéltára 59., Anjou-oklt. V. 212. sz.) augusztus 6. (Fejér VIII/7. 124., Anjou-oklt. V. 231. sz.) és november 29. (Zichy I. 161., Anjou-oklt. V. 319. sz.).

radtak fenn, illetve hiteles helyi jellegű tevékenységére van adat, amennyiben birtokrészt adnak zálogba előtte,²¹ addig a fajsúlyosabb, ítélettel záródó ügyek az 1320-as évekből maradtak ránk, amikor konszolidálódtak a belső viszonyok.²² Élete utolsó éveiben kelt okleveleiben hangsúlyozza is, hogy az ország szokása szerint oklevélbizonyítás, eskü, illetve bajvívás útján lehet ítélni. Fajsúlyosabb esetekben az esküt és a bajvívást jelöli meg bizonyítás gyanánt, melyekre szép számmal van is példa oklevelezési gyakorlatában.²³

¹⁹ 1317. november 17. (AO. I. 463–464., Anjou-oklt. IV. 637. sz.) 1317. december 3. (Dl. 40 389, Anjou-oklt. IV. 650. sz.) 1318. február 13. (Dl. 40 389, Anjou-oklt. V. 31. sz.) 1318. december 22. (Dl. 40 389, Anjou-oklt. V. 338. sz.)

²⁰ 1315. november 25. (HHStA. Erdődy család levéltára D. 52., Anjou-oklt. IV. 186. sz.) 1317. június 14. (AO. I. 463., Anjou-oklt. IV. 493. sz.)

²¹ 1315. július 8-án kiadott oklevélben. Hazai Okmánytár. Codex diplomaticus patrius. Szerk.: Nagy Iván, Paur Iván, Ráth Károly, Ipolyi Arnold, Véghegyi Dezső. I–VIII. Győr–Budapest 1865–1891. VII. 372., Anjou-oklt. IV. 118. sz.

²² Az 1320-ban több ügyben is adott ki oklevelet, így január 15-én (Fejér I/2. 280–283., Anjou-oklt. V. 678. sz.) április 6-án (Géresi Kálmán: A Nagy-károlyi gróf Károlyi család oklevéltára. Codex diplomaticus comitum Károlyi de Nagy-Károly. I. Budapest 1882. 49–50., Anjou-oklt. V. 751. sz.) július 24-én (Dl. 40 389, Anjou-oklt. V. 866. sz.). 1321-ben (Dl. 2460, Anjou-oklt. VI. 390. sz.) 1322 folyamán február 9-én (Kubinyi Ferenc: Oklevelek hontvármegyei magán-levéltárákból. Diplomatarium Hontense. I. Budapest 1888. (a továbbiakban: Kub.) 72–73., Anjou-oklt. VI. 444. sz.) február 10-én (Kub. 69–72., Anjou-oklt. VI. 446. sz.) március 10-én (Df. 201 007, Anjou-oklt. VI. 479. sz.) június 13. után (Dl. 4481, Anjou-oklt. VI. 630. sz.) július 15-én (AO. II. 29–35., Anjou-oklt. VI. 688. sz.). 1323-ban május 8-án (Dl. 101 660, Anjou-oklt. VII. 178. sz.) szeptember 19-én (Df. 285 888, Anjou-oklt. VII. 464. sz.) december 10-én (Zichy I. 244–245., Anjou-oklt. VII. 649. sz.), illetve 1324 folyamán február 20-án (Df. 238 670, Anjou-oklt. VIII. 73. sz.), továbbá 1324 július elején bekövetkezett halála előtt (AO. II. 156., Anjou-oklt. VIII. 340. sz.) is adott ki ilyen tartalmú iratot.

²³ „...verum quia ex hungarici regni approbata consuetudine vniuerse cause quomodolibet emergende iuxta sententiam iudicariam exhibicione instrumentorum, deposicione iuramentorum et pugilum congressione decidi solent et terminari, speciales vero testimony produccione conprobate solummodo horum duorum articulorum decisione scilicet deposicione iuramenti uel pugilum congressione consuerunt terminari...” Zichy I. 203–205. Párbajt említenek bizonyításképpen az 1320. április 6. előtti (Pesty Frigyes–Ortvay Tivadar: Oklevelek Temesvármegye és Temesvárváros történetéhez I. 1183–1430. Pozsony 1896. (a továbbiakban: Temes) 20., Anjou-oklt. V. 744. sz.) az 1322-ben február 9-én (Kub. 72–73., Anjou-oklt. VI. 444. sz.) február 10-én (Kub. 69–72., Anjou-oklt. VI. 446. sz.) május 1-jén (Kub. 75–76.; Anjou-oklt. VI. 553. sz.) kelt oklevelek. Eskü a bizonyítás módja az 1319. augusztus 1-je előtt kiadott két iratnak (Temes 26., Anjou-oklt. V. 551. sz.; AO. 536., Anjou-oklt. V. 553. sz.) 1321. november 23-án (Zichy I. 203–205., Anjou-oklt. VI.

Így a század nagy változása, az alaki bizonyítás (eskü, bajvívás) helyett megjelenő okleveles bizonyítás csak kisebb ügyekben lehetett az országbíró előtt még ekkor döntő tényező.

Lampert bírói hatásköre városok és nemesek, egyházi és világi személyek birtokpereire egyaránt kiterjedt. Területi illetékessége fokozatosan alakult csak ki. Elődje, Csák nembeli János alatt, az 1310-es évek elején az országbíró területi hatásköre az egész országot lefedte, a fennmaradt oklevelek mind budai keltezésűek. 1311-ben a gyulafehérvári, illetve a győri káptalan szólította fel a korábbi országbíró vizsgálatra, Csák János 1313-as oklevelei Valkó megyei területeket, illetve a fehérvári, a veszprémi és a szepesi káptalan vonzáskörzetét érintették. Fennmaradt ítéleteiből több is tartományúri különállás bíróságán kezdődött. Csák János nem volt nagyhatalmú előkelő, birtokai Nógrád, Pest, Szolnok és Hont megyékben feküdtek, tehát nem az oklevelekben említett perben álló felek területén, így pártatlanul ítélezhetett. Az országbírói tisztség az 1310-es évek elején történt felújítása tehát a tartományurak elleni harc békés kezdetét jelentette, azok szuverén igazságszolgáltatásának megszűnését.²⁴

Lampert országbíró ezzel szemben nem „örökölt” meg tartományúri különállás bíróságán kezdődött ügyeket, a legkorábbi budai keltezésű okleveleit²⁵ leszámítva ítéletei döntő többségét Temesvárról keltezte adatolhatóan 1317-től 1322-ig.²⁶ Ettől kezdve az új királyi központ, Visegrád közelében, Budafelhévízen adta ki utolsó okleveleit.²⁷

314. sz.) 1322. január 25-én (Dl. 2087, Anjou-oklt. VI. 423. sz.) 1322. március 17. előtt (Bátorfy Lajos: Adatok Zala megye történetéhez. I-V. N.-Kanizsa 1876–1878. (a továbbiakban: Bátorfi, AZMT.) I. 97., Anjou-oklt. VI. 484. sz.) 1323. július 1. és augusztus 29. között (Df. 285 888, Anjou-oklt. VII. 332. sz.) 1323. augusztus 27. előtt (Dl. 57 267, Anjou-oklt. VII. 425. sz.) 1324. február 24-én (HHStA. Erdődy család levéltára 80., Anjou-oklt. VIII. 80. sz.) 1324. május 15-én (Fejér VIII/7 160–162., Anjou-oklt. VIII. 155. sz.).

²⁴ Tartományúri különállás bíróságán kezdődött egy 1311-es, a győri káptalan hiteleshelyi tevékenységével folyó ügy Kőszegi Miklós, királyi tárnokmester, soproni comes előtt, egy 1313. augusztusi végítéletű súlyos hatalmaskodási per Csák Ugrin tárnokmester, valkói comes és Péter valkói curialis comes bíróságán, valamint egy 1314-es birtokper Amadé nádor albírája, Pál comes előtt. TÓTH, 1999. 147–148.

²⁵ 1313. szeptember 29. (AO. I. 325., Anjou-oklt. III. 610. sz.) 1315. szeptember 11. (HHStA. Erdődy család levéltára D. 49., Anjou-oklt. IV. 152. sz.) 1315. november 25. (HHStA. Erdődy család levéltára D. 52., Anjou-oklt. IV. 186. sz.)

²⁶ Az első temesvári datálású oklevél 1317. december 15-én kelt (Dl. 31 181., Anjou-oklt. IV. 658. sz.), az utolsó pedig 1322. július 15-én (AO. II. 29–35., Anjou-oklt. VI. 688. sz.). Te-

Csanádi ispánként Temes megyében volt birtokos,²⁸ 1316 folyamán csak Temesvár közeli, a Tisza és a Maros mellett fekvő birtokok ügyében járultak színe elé.²⁹ Az általa utasított hiteleshelyek mind Temesvár közvetlen közelében lévők voltak, döntően a váradi, illetve kissé távolabb az egri káptalan járt el országbírói utasításra. Magyarázható ez azzal, hogy a király által ellenőrzött terület az 1310-es évek közepén, második felében döntően az Alföldet jelentette, hiszen 1315-ben meghalt Kán László, de az erdélyi zavargások 1321-ig elhúzódtak. A tiszántúli részeken Borsa Kopaszt 1314–15-ben, majd 1317-ben győzte le, ugyanakkor, mikor az Amadé fiak északkelet-magyarországi uralmát is végleg le tudta törni. Az Al-Duna-környéki Vejtehi Teodor ellen 1316-ban, Petenye fia Péter ellen 1317-ben harcolt a király. A váradi és az egri káptalan dominanciája akkor is megmaradt, mikor az országbíró székhelyét Budafelhévízre tette át.³⁰

Ugyancsak kezdettől nagy fontosságúak voltak a szerémségi területek, ezek I. Károly uralkodásától kezdve a nagyhatalmú tárnokmester, Csák Ugrin, valkó, szerémi, pozsegai, baranyai és bácsi *comes* révén a királyhoz feltétlenül hű területek voltak.³¹ Az Amadé fiak legyőzése után jelenik meg 1317-től többször a jászói és a leleszi konvent mint kiküldött,³² illetve az

mesvár fontosságát mutatja, hogy a három budai keltezésű oklevéllel szemben az új királyi székhelyen negyvennyolc iratot állított ki, vagyis Lampert hivatali működésének legfontosabb helyszínéről van szó.

²⁷ Az első budafelhévízi oklevél dátuma: 1323. március 22. (Zichy I. 228., Anjou-oklt. VII. 78. sz.) Budafelhévízen huszonegy oklevelet keltezett az országbíró, de már a későbbi bírósági hely, Visegrád is megjelenik egy 1323. október 22-i (Dl. 57 269, Anjou-oklt. VII. 517. sz.), illetve egy 1324. február 20-i (Df. 238 670, Anjou-oklt. VIII. 73. sz.) okiraton.

²⁸ Dl. 91 197, Anjou-oklt. V. 479. sz.

²⁹ HHStA. Erdődy család levéltára D. 52. A. (6. 3. 9.), Anjou-oklt. IV. 295. sz.

³⁰ Lampert országbírói működése során végig támaszkodott a váradi és az egri káptalanra, vonatkozik ez a korai budai korszakára is. 1315. szeptember 11-i keltezésű oklevelében utasítja idézésre a váradi káptalant (HHStA. Erdődy család levéltára D. 49., Anjou-oklt. IV. 152. sz.), az egri káptalan országbírói kérésre tett eljárásáról először az 1318. március 23-i irat értesít (AO. II. 462–465., Anjou-oklt. V. 81. sz.). Ettől kezdődően az országbíró folyamatosan foglalkoztatta őket nemcsak Temesvári tartózkodása alatt, hanem budafelhévízi átköltözése után is ők maradtak a kérésére legtöbbször eljáró hiteleshelyek.

³¹ KRISTÓ, 1999. 43–44.; Egy 1317. augusztus 27. előtt kelt oklevél Szerém megyei birtokügyet érint. AO. I. 439., Anjou-oklt. IV. 493. sz.

³² A jászói konvent, mint hatósági megkeresésre eljáró hiteleshely egy 1317. november 17-i oklevélben (AO. I. 463–464., Anjou-oklt. IV. 637. sz.), a leleszi konvent pedig egy 1316.

1319-től az ország középső részén a budai káptalan, a budafelhévízi konvent, a déli részeken a csanádi, pécsi és kőii káptalanok, továbbá az ország északi területén a szepesi káptalan.³³ Az 1320-ban új eljáró hatóság a déli részeken a titeli káptalan, valamint a pécsváradi és váradelőhegyi konvent,³⁴ ugyanakkor, mikor az Al-Duna környéki Vejtehi Teodorral és Petenye fia Péterrel végképp le tudott számolni az uralkodó.

1321 folyamán az országbíró a Duna vonala melletti kalocsai káptalant, illetve a Dunán túl fekvő tihanyi, somogyi és szekszárdi konventet is be tudja vonni a bírósági eljárás folyamatába, miközben a király a nyugati határszélen a Kőszegiek és Csák Máté uralmát próbálja megtörni.³⁵ 1322 során a székesfehérvári és a veszprémi káptalan is csatlakozik a megbízottak soraiba, az 1323-as horvátországi hadjárat folyományaként pedig a zágrábi káptalan is követi őket,³⁶ hogy majd Lampert országbírói működésének utolsó évében, 1324-ben a Csák Máté egykori területéhez tartozó, illetve azzal érintkező

december 16-án (AO. I. 454–455., Anjou-oklt. IV. 659. sz.) kelt birtokbaiktatásnál tűnik fel először.

- ³³ 1319 folyamán először egy május 22. előtti oklevélben (Dl. 40 389, Anjou-oklt. V. 461. sz.) a budafelhévízi konvent jelenik meg, mint birtokba bevezető fél, május 29 és július 1-je közti oklevél (Dl. 314, Anjou-oklt. V. 469. sz.) a budai káptalant szólítja fel birtokbaiktatásra, egy június 17. előtti oklevélben (Temes 25., Anjou-oklt. V. 489. sz.) a csanádi káptalan előtt kell a tanúkat felsorakoztatni. Augusztus 1-je előtt íródtak a kőii, illetve a szepesi káptalan előtt esküt előíró parancslevelek (Temes 26., Anjou-oklt. V. 551. sz., illetve AO. I. 536., Anjou-oklt. V. 553. sz.), egy 1319. november 18-i (Zichy I. 170–171., Anjou-oklt. V. 629. sz.) oklevélben pedig a pécsi káptalan bizonyosságára van adatunk.
- ³⁴ Egy 1320 június 13-i irat (Temes 25–28., Anjou-oklt. V. 809. sz.) a titeli káptalan birtokbaiktatásáról szól, egy június 25-5. előtti kelt oklevél (Zichy I. 182., Anjou-oklt. V. 815. sz.) a pécsváradi konventet szólítja fel tanúbizonyosság tételre, egy december 15-irat (AO. I. 596., Anjou-oklt. V. 956. sz.) pedig idézésre szólítja fel a váradelőhegyi konventet.
- ³⁵ 1321. július 2. előtti oklevél (Df. 200 804, Anjou-oklt. VI. 188. sz.) a tihanyi konvent iktatásáról rendelkezik, november 8. előtti oklevél (Zichy I. 203–204., Anjou-oklt. VI. 293. sz.) a somogyi konvent elé parancsol megjelenést, a kalocsai káptalan előtti fizetésről szól a november 17-i irat (Zichy I. 205–206., Anjou-oklt. VI. 304. sz.). November 23-i oklevél említi, hogy a szekszárdi konvent előtt kell esküt tenni. (Zichy I. 203–205., Anjou-oklt. VI. 314. sz.)
- ³⁶ 1322. március 17. előtti oklevél (Bátorfi, AZMT I. 97., Anjou-oklt. VI. 484. sz.) a székesfehérvári káptalan előtt rendel el esküt, július 8-i irat (Bátorfi, AZMT I. 98., Anjou-oklt. VI. 682. sz.) a veszprémi káptalan idézését említi. Ugyancsak idézésre ad parancsot, de a zágrábi káptalan számára az országbíró 1323. február 9. és április 4. közötti parancsa. (Dl. 101 660, Anjou-oklt. VII. 31.)

nyitrai, pozsonyi és győri káptalan is hivatalos kiküldöttként szerepelhessen az országbíró ítélkezési folyamatában.³⁷

Első ránézésre úgy tűnhet, mintha Hermány nembeli Lampert kinevezésével a király visszalépett volna a tartományurak szintjére, és saját udvarbírát nevezett volna ki.³⁸ Lampert országbírósága azonban nem hasonlít a szintén Károly Róbert uralmi területén az 1310-es években Csák Ugrin által saját territóriumán belül alkalmazott bírói gyakorlathoz, aki saját udvarbírát tartott, és a nemesi vármegyét is erősen hatalma alá vonta.³⁹ Az országbíró ilyen irányú tevékenysége kezdettől nem adatolható. Ugyanakkor maga Lampert sem volt egy olyan famulus, aki ne mert volna ellentmondani urának. 1322-ben kétszer is véleménykülönbség alakult ki a király és országbírája között. Egyrészt egy párbaj eredményének a király által figyelmen kívül hagyása,⁴⁰ másrészt egy az országbírónak járó bírói rész Gyöngyös, Zsadány és Bene birtokok tárgyában⁴¹ Lampert nyíltan szembe mert helyezkedni az uralkodó akaratával, az igazság mellett jó bíróként ki tudott állni.

Elmondható, hogy uralma kezdetétől fogva valóban országbíróként működött, bár hozzá téve, hogy egy korlátozott területű ország bírájaként. Területi hatásköre fokozatosan terjedt északnyugati irányban, ahogy Károly Róbert fokozatosan uralma alá tudta vonni a területeket, de Északnyugat-Magyarország hiteleshelyei csak jóval Csák Máté 1321. március 18-án bekövetkezett halála után, 1324 elején járhattak el országbírói megbízásra.⁴²

³⁷ Iktatásra rendeli a pozsonyi káptalant az országbíró 1324. február 4. előtt kelt parancslevele (Df. 238 670, Anjou-oklt. VIII. 54. sz.), a nyitrai káptalan idézését említi egy február 17-i oklevél (AO. II. 113–114., Anjou-oklt. VIII. 72. sz.), egy május 28-i irat (Dl. 61 172, Anjou-oklt. VIII. 288. sz.) pedig a győri káptalan által fogatosított idézést említi.

³⁸ KRISTÓ GYULA: A feudális széttagolódás Magyarországon. Budapest 1979. 201–203.

³⁹ TÓTH ILDIKÓ: Adalékok a Valkó megyei oklevéladás kezdetéhez. Acta Universitatis Szegediensis. Acta Historica. Szeged 2001. Tom. CXV. 27–29.

⁴⁰ 1322. május 1-jei irat említi, hogy Ders fia Tamás tiltakozott az országbíró előtt, mivel annak dacára, hogy bajvívója az ellenfél bajvívóját legyőzte, a király a birtokait mégis az ellenfélnek adta. Kub. 75–76., Anjou-oklt. VI. 553. sz.

⁴¹ Egy 1322 folyamán egy bírói rész körül vita támadt, az országbíró és a király eltérően ítélkezett. A király tekintettel volt az alperes fiainak részére is (AO. II. 28–29., Anjou-oklt. VI. 685.), az országbíró ezzel szemben ezt bírói része csökkentéseként értékelte. (AO. II. 29–35., Anjou-oklt. VI. 688. sz.)

⁴² Az országbíró 1324. február 17-i oklevele említi a nyitrai káptalan idézőlevelét (AO. II. 113–114., Anjou-oklt. VIII. 72. sz.) egy birtokfoglalási perben, az 1324. február 20-i irat (Df. 238 670, Anjou-oklt. VIII. 73. sz.) értelmében a pozsonyi káptalan járt el a Pozsony

Az országbírónak is voltak azonban hibái. Bár anyagi helyzetének alakulásáról nincsenek részletesebb adataink, utódaihoz hasonlóan vagyonát szépen gyarapíthatta. Erre utal a fentebb már említett bírói kétharmad részhez való görcsös ragaszkodás, továbbá halála után kelt 1324-es, és 1349-es adatok szerint is hajtott végre jogtalan foglalásokat Nyitra és Temes megyékben.⁴³

Az életében kelt oklevelek alapján egy jó hivatalnok képe rajzolódik ki Hermány nembeli Lampertről, aki számunkra kiismerhetetlen érzelmeit jól tudta bírói talárja mögé rejtteni. A halála előtti végrendelezései azonban mintha életet lehelnének ebbe a számunkra jól elzárkózó emberbe. I. Károly a Küküllő folyónál kelt 1324. július 10-i,⁴⁴ illetve 13-i⁴⁵ oklevelében tudatja, hogy néhai országbírója halála előtt saját lelki üdve érdekében felmentette a bírói ítélőszéke előtt pervesztes, s ezért bírság fizetésére kötelezett István fia Jánost, illetve az egri káptalan az országbíró számára fizetendő bírság alól. 1324. július 15-i oklevél értelmében pedig a csanádi káptalan előtt Mátyás pap adta elő a néhai országbíró feleségének szóló üzenetét, miszerint Teyed, Kozmaháza és Wyk birtokokra vonatkozó okleveleket adja vissza Lampert nővérének, nehogy azok a már időközben elhunyt lelkiismeretét terheljék az Úr színe előtt.⁴⁶

Bármit tett is életében, talán ezek a halála előtti pillanatok tudják ezt a szürke eminenciást igazán közel hozni hozzánk. Az embert, aki kisebb-nagyobb önzése ellenére túl tud lépni önmagán, és utolsó gondolataival a talán méltatlanul elhanyagolt testvér, vagy felebarátja, a perben elbukott fél felé tud fordulni.

Egy 1324. március 23-án, Hermány nembeli Lampert halálának évében kelt oklevélben I. Károly a korábbi országbíró, a hűtlen Csák nembeli János egykori birtokait adományozza újra. Ebben hajdani, ám a királyi kegyre ér-

megyei Szőlős birtoknak Pozsony városa és Ábrahám fia Sebes mester közötti felosztásánál. Utolsó eredetiben megmaradt oklevele, amely 1324. május 28-án kelt (Dl. 61 172, Anjou-okt. VIII. 288. sz.) említi a győri káptalan idézőlevelét.

⁴³ BERTÉNYI, 1976. 66.

⁴⁴ AO. II. 147., Anjou-okt. VIII. 343. sz.

⁴⁵ Heves Megyei Levéltár. Egri káptalan magánlevéltára. 4. 1. 1. 3., Anjou-okt. VIII. 344. sz.

⁴⁶ AO. II. 147–148., Anjou-okt. VIII. 347. sz.

demtelenné vált hívét Júdáshoz hasonlítja.⁴⁷ Talán megengedhető, hogy ennek mintájára Lampert országbíróét Péterhez hasonlítsuk, minden megbicsaklása ellenére is kősziklához, akire bizton építhetett a király uralkodása egyik legválságosabb időszakában.

⁴⁷ „....Johannes filius Chaak dudum pocioribus regiis et regni nostri honoribus de nostre maiestatis gracia esset potitus secretorum nostrorum precipuus consiliarius, tandem spiritus tenebrosus sic animum eius obcecavit quod a fide nostra familiari dolo divertens unacum Matheo de Trinchyn notorio nostro infidele in necem nostram et lese maiestatis nostre crimen conspiravit ad instar Jude Scariothis (!) domini sui benefactoris nostram scilicet personam frivole suggestcionis precio mercatus dicto Matheo ad necandum tradere prodicionaliter apposuit...” AO. II. 115-117., Anjou-oklt. VIII. 123. sz.